

Kari Koho
Markku Koho

Bengtsårin kasvatustaitos ja koulukoti 1908–1940

Bengtsårin kasvatuslaitos ja koulukoti
1908–1940

Kannen kuva on muokattu kuvasta *Bengtsårin kasvatustaitoksen poikia*, joka on todennäköisesti vuosilta 1913–1922.

Kuva: Helsingin kaupunki, Kulttuurin ja vapaa-ajan toimiala.

Kari Koho & Markku Koho

Bengtsårin kasvatuslaitos ja koulukoti 1908–1940

© 2024 Kari Koho & Markku Koho

Kustantaja: BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN: 978-952-80-7008-5

Johdanto.....	6
1. Lasten ja nuorten laitospasvatuksesta.....	7
2. Helsinki oli edelläkävijä.....	13
3. Kasvatustautakunta aloitti.....	17
4. Helsinki tarvitsi laitoksen kaikkein hankalimmille pojille.....	21
5. Bengtsårin kasvatustaitoksen toiminta käynnistyi.....	29
6. Bengtsåriin ammatikoulu.....	39
7. Tyttöjen laitos Ekholmeniin vai Tjåruholmeniin?.....	43
8. Kasvatustaitoksesta koulukoti.....	49
9. Bengtsårin rakennukset.....	51
10. Vesijohto, keskuslämmitys ja sähköt.....	63
11. Kulkeminen oli hankalaa.....	69
12. Bengtsårin pojat.....	73
13. Bengtsårin koulu.....	83
14. Miten Bengtsårissa asuttiin.....	91
15. Ruokaa yleensä riitti.....	97
16. Sairauksia ja syöpäläisiä.....	101
17. Poikien päivä.....	105
18. Terroria ja väkivaltaa.....	111
19. Bengtsårin maatila.....	117
20. Koulukodin talous.....	129
21. Henkilökunta.....	131
22. Tåhån kaikki päättyi.....	137
Kåytetyt lähteet.....	143
Kiitos.....	149

Johdanto

Tämän kirjan alkuosa käsittelee suojelukasvatuksen historiaa. Aiheeseen syvennyttään vain siltä osin kuin asiat liittyvät siihen kehityskulkuun, joka johti aikanaan pahantapaisille helsinkiläispojille tarkoitetun kasvatuslaitoksen perustamiseen Bengtsåriin.

Pääosa kirjan sisällöstä kertoo siitä minkälainen paikka Bengtsårin kasvatuslaitos–koulukoti oli: keitä olivat Bengtsårin pojat, ketkä heitä hoitivat ja kouluttivat; mitä kaikkea Bengtsåri- rissa tehtiin; miten siellä elettiin ja miten tultiin toimeen.

Kirjan lähteenä on käytetty pääosin Helsingin kaupunginarkistossa olevia asiakirjoja. Aineisto on osittain salassapidettävää, koska se käsittelee lastensuojelun asiakkaita. Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystoimiala myönsi tälle kirjahankkeelle tutkimusluvan, jonka perusteella voitiin käsitellä myös salassapidettävää aineistoa. Sitä on käytetty hyväksi muun muassa laadittaessa kirjassa olevia yhteenvetoja ja tilastoja. Kirjan sisältö on kuitenkin kokonaisuudessaan julkista.

Helsingin kaupungin kasvatuslautakunnan ja sitä seuranneen lastensuojelulautakunnan kokousten asiakirjat ovat kattavasti kaupunginarkistossa. Sen sijaan asioiden valmisteluun liittyviä asiakirjoja on aikanaan laitettu talteen hyvin vähän. Niinpä monien tapahtumien taustaa ja perimmäisiä syitä on mahdotonta selvittää.

Bengtsårin kasvatuslaitoksessa ja koulukodissa syntyneitä asiakirjoja on arkistossa hajanaisesti eri vuosilta. Niistä ei saa kattavaa kuvaa laitoksen tapahtumista eikä poikien jokapäiväisestä elämästä. On mahdotonta tietää missä määrin näiden asiakirjojen vähyys johtuu siitä, että niitä ei aikanaan arkistoitu tai siitä, että aineistoa ehkä tuhoutui laitoksen nopean tyhjentämisen yhteydessä vuonna 1940.

Onneksi Bengtsårin laitos herätti aikanaan yleistä mielenkiintoa. Niinpä sen toiminnasta on säilynyt joukko lehtikirjoituksia, joita on voitu käyttää lähdeaineistona kertomaan siitä laitoksen arkipäivän elämästä, josta viralliset asiakirjat vaikenevat.

1. Lasten ja nuorten laitoskasvatuksesta

Suojelukasvatuksen käsite tuli Suomeen

Lasten ja nuorten rikollisuuden ehkäisyn ja vastustamisen keinot kehittyivät voimakkaasti 1800-luvun lopulla. Aikaisemmin rikollisuutta pyrittiin ehkäisemään rangaistuksilla, joista ankarin oli laitokseen sijoittaminen. Tämä koski sekä lapsia että aikuisia.

Uusi, lähinnä Keski-Euroopasta meille tullut ajatusmalli korosti ennaltaehkäisevää työtä. Sen mukaan laiminlyödyille, huonosti kotona hoidetuille ja pahantapaisille lapsille oli yhteiskunnan taholta annettava tehokasta suojelua ja kasvatusta. Toiminnan kohteeksi oli otettava sellaiset lapset ja nuoret, jotka olivat vaarassa ajautua rikollisiksi tai muuten huonoille teille. Tätä ajatus- ja toimintamallia ryhdyttiin kutsumaan suojelukasvatukseksi.

Suojelukasvatukseen sisältyi tavoite tehokkaista toimenpiteistä rikollisuutta vastaan. Tämä ei kuitenkaan merkinnyt kovempia rikosoikeudellisia seuraamuksia – vaan täysin päinvastoin. Nyt kasvatuksessa pyrittiin soveltamaan uutta kokeellisessa tutkimuksessa saatua tietoa. Sen mukaan lapsen tai nuoren vääriin suuntaan lähteneeseen kehitykseen voidaan vaikuttaa puuttamalla siihen mahdollisimman aikaisin. Kohti rikollisuutta vievä tie oli siis katkaistava heti alkuunsa. Rikollisuuden ennaltaehkäisy ja osaltaan myös sosiaaliset syyt johtivat siihen, että kunnat ja valtiovalta ryhtyivät vähitellen huolehtimaan apua tarvitsevista lapsista ja nuorista.

Ennen kuntien ja valtiovallan mukaantuloa vammaishuolto,

lastenkodit ja muu apua tarvitsevien lasten tukeminen olivat pääosin erilaisten järjestöjen, yhdistysten ja kirkon vastuulla.

Esirikolliset lapset

Suojelukasvatukseen sisältyi käsitys siitä, että ongelmalliset ja kohti rikollisuutta etenevät esirikolliset lapset voidaan jakaa karkeasti kahteen ryhmään: huonohoitoiset tai laiminlyödyt lapset sekä pahantapaiset lapset. Näihin ryhmiin kuuluvien lasten katsottiin olevan lähinnä työväenluokkaisia ja peräisin heikoista, tavallisesti köyhistä oloista.

Suojelukasvatuksen ajatusmallin mukaan huonohoitaisuus tekee lapsista alttiita ympäristön huonoille vaikutteille ja johtaa helposti myöhempään rikollisuuteen. Huonohoitaisuudella tarkoitettiin tässä heikkoja kasvuolosuhteita: huonoa hoitoa ja huonoa kasvatusta.

Lasten uskottiin siirtyvän turmeluksen tiellä ensin huonohoitaisista pahantapaisiin ja siitä edelleen rikollisiin lapsiin. Jos kerran näin oli, tuntui selvältä, että huonohoitaiset lapset oli saatava pois rikollisuuteen johtavasta kierteestä. Ajatuksena oli, että kierre voidaan katkaista irrottamalla heidät huonosta ympäristöstään ja sijoittamalla heidät lastenkoteihin tai eläiteiksi hyviin yksityisiin koteihin. Vastaavasti jo pahantapaisiksi kasvaneet lapset sijoitettaisiin koulukoteihin tai turvakoteihin, ja rikolliset lapset eristettäisiin tiukan kurin kasvatuslaitoksiin.

Kuritusta ja pakkotyötä

Vaivaishoitolaissa ja irtolaislaissa määrättiin 1800-luvun loppupuolella, että alle 15-vuotiaille kerjääville tai kuljeksiville lapsille voitiin määrätä ruumiillista kuritusta. Tätä vanhemmille lapsille voitiin määrätä työtä.

Pakko tehdä työtä kuului tuon ajan ajatusmaailmassa ja lainsäädännössä yleisemminkin kasvatukseen, kurinpitoon ja rangaistuksiin. Tämä koski kaikkia laitoksiin tuomittuja työkykyisiä – myös alaikäisiä. Usko pakollisen työnteon parantavaan vaikutuk-

seen alkoi hiipua vasta 1940-luvulla.

Työnteon pakko ei siis koskenut pelkästään rangastuslaitoksia. Lähtökohta oli, että vastikkeetonta yhteiskunnan apua ei työkykyiselle annettu. Muun muassa kasvatuskoteihin sijoitettujen lasten ja lastenkodeissa olleiden lasten edellytettiin korvaavan työnteollaan heistä aiheutuneita kustannuksia.

Holhouslaki vuodelta 1903 teki mahdolliseksi ottaa vanhemmilta heidän oikeutensa kasvattaa lapsia, jos he siveettömän tai rikollisen elämän vuoksi olivat osoittautuneet siihen sopimattomiksi ja kykenemättömiksi.

Vuoden 1889 rikoslain mukaan julkinen valta ei rankaise alle 15-vuotiaista rikokseen syylistynyttä lasta. Samalla säädettiin kuitenkin, että rikokseen syylistynyt seitsemän vuotta täyttänyt lapsi oli lähetettävä kasvatustalokseen tai että lasta oli rangaistava kotona. Jos lapsi lähetettiin kasvatustalokseen, hänen piti olla siellä niin kauan kuin olosuhteet vaativat, mutta kuitenkin enintään 18-vuotiaaksi.

Suojelukasvatustalokitea loi suuntaviivat

Senaatti asetti vuonna 1902 talokitean suunnittelemaan lasten suojelukasvatustan järjestämistä. Talokitea määritteli, että suojelukasvatus on laiminlyödyille, ruumiillisesti huonohoitaisille, pahoinpidellyille ja pahantapaisille lapsille yhteiskunnan taholta annettavaa erityistä suojelua ja kasvatusta.

Talokitean työ ei johtanut suojelukasvatusta koskevaan lainsäädäntöön kuten alun perin oli ollut tarkoitus. Sen työn tuloksia hyödynnettiin kuitenkin lastensuojelun järjestämisessä ensin kuntatasolla, jossa tiennäyttäjänä toimi Helsingin kaupunki. Valtiovalta tuli mukaan vasta myöhemmin.

Talokitea korosti rikollisuutta ennalta ehkäisevän työn tärkeyttä ja kirjoitti mietinnössään mm. seuraavasti: *”Maassamme on suuri, tuhansiin nouseva lukumäärä lapsia, joista asianomaiset kirkkoherrat tai väestön keskuudessa työskentelevät opettajat ovat olleet sitä mieltä, että nämä lapset ovat vaarassa joutua harhaan, ellei yhteiskunta ojenna tavalla tai toisella avustavaa kättä heidän kasvattamiseen”*.

Helsingissä vuonna 1903 huostaanotettujen lasten taustoista

— — —

... on syynä lasten pahantapaisuuteen etupäässä ollut juoppouden ja siveettömyyden ylipäänsä aikaansaamat epäkohdat kodeissa. Mutta myöskin köyhyys ynnä tietämättömyys sekä siveellisten periaatteiden puute niissä, joilla on ollut edesvastuu lasten kasvatuksesta, on osaltansa saattanut heitä väärille teille.

Niinpä monet vanhemmat lähettävät lapsensa kerjuulle, myymään sanomalehtiä y. m., jonka kautta he tulevat melkein myötäänsä oleskelemaan kaduilla ja toreilla, kaikenlaisten kiusauksien ja varsinkin vanhempain toverien turmiollisen vaikutuksen alaisina.

Ei ole myöskään mitään tavatonta, että vanhemmat selkäsaunan uhalla käskivät lapsensa kerjäämään kokoon sen tai sen verran rahaa, ennenkuin saavat tulla kotiin. Tuollaisille luonnottomille vanhemmille on tietysti varsin yhdentekevä, tulevatko lapset ensinkään kotiin yöksi vai jäävätkö kokonaan pois.

Kun sitä paitsi vanhempain, köyhyyden tähden, usein täytyy lapsineen asua yhdessä muiden henkilöin kanssa samassa huoneessa, ovat heidän mielestään tavallisesti lapset parhaiten pois tieltä, kun oleskelevat ulkosalla, erityisesti huomauttamattakaan muita, ahtaista asunnoista johtuvia siveellisiä vaaroja.

Että naimattomilla naisilla yleensä ei ole edellytyksiä kasvattamaan lapsiansa, varsinkin jos niitä on useampia, johtuu melkein asian luonnosta; mutta myöskin isän ja varsinkin äidin varhainen kuolema on usein näyttänyt olevan lapsille vahingoksi ja onnettomuudeksi.

— — —

Helsingin kaupunki perusti vuonna 1908 Bengtsårin kasvatuslaitoksen. Laitos toimi Bengtsårin saarella nykyisen Hangon kaupungin alueella vuoteen 1940. Laitoksen nimi muutettiin myöhemmin koulukodiksi.

Bengtsårin laitos oli tarkoitettu 9–17-vuotiaille suomen- ja ruotsinkielisille pojille, joilla oli käytösongelmia. Enimmillään siellä oli lähes sata turvaa ja huolenpitoa tarvitsevaa poikaa sekä 25 työntekijää.

Bengtsårin olosuhteet olivat alussa vaikeat. Saareen kuljettiin soutamalla. Kaupassa käyntiin Hangossa meni koko päivä. Ei ollut sähköä eikä juoksevaa vettä. Asuttiin ahtaasti. Vuosien mittaan tilanne kuitenkin koheni: rakennettiin uutta ja kunnostettiin vanhaa; ostettiin moottorivene; saatiin sähköt.

Saarella oli kansakoulu ja ammattikoulu. Pojat kävivät koulua ja tekivät työtä. Osa viihtyi ja osa ei. Osa pyrki karkuun.

Tämä kirja kertoo miksi Bengtsårin laitos aikanaan perustettiin ja miksi se sijoitettiin kauas Helsingistä eristyksiin meren saareen. Samoin selvitetään poikien kotitaustoja, laitokseen joutumisen syitä, koulunkäyntiä, työntekoa, vapaa-ajan viettoa, karkumatkoja, huonoa käyttäytymistä ja rangaistuksia.

Kirjassa kuvataan myös henkilökunnan elinoloja, asumista ja käyttäytymistä. Lisäksi kerrotaan asiakirjoista paljastunutta tietoa joidenkin työntekijöiden ongelmakäyttäytymisestä.

Kirjan kirjoittajat ovat sodan jälkeen Bengtsåriin muuttaneiden Karjalan siirtolaisten lapsia ja nykyisiä kesäbengtsårilaisia. Kari Koho on eläkkeellä oleva diplomi-insinööri ja Markku Koho eläkkeellä oleva tekniikko.

